

Next Normal Higher Education: Challenges

ความปกติถัดไปอุดมศึกษา: ความท้าทาย

Arnuparp Lekhakula^{1*}

อานุกาพ เลขะกุล^{1*}

รับบทความ: 22 มิถุนายน 2564 แก้ไขบทความ: 30 กรกฎาคม 2564 รับตีพิมพ์: 1 สิงหาคม 2564

โลกและบริบทรอบตัวในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก รวดเร็ว และต่อเนื่อง ทั้งวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจและสังคม ความต้องการหรือความคาดหวังของสังคม เทคโนโลยี การแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน (Disruption) สถานการณ์เหล่านี้ เรียกว่า “VUCA World” ซึ่งเป็นลักษณะที่มีความผันผวน (V-Volatility) ความไม่แน่นอน (U-Uncertainty) ความซับซ้อน (C-Complexity) และความคลุมเครือ (A-Ambiguity) สิ่งสำคัญที่เราได้รับรู้จากโลกการทำงานยุคใหม่ ในปัจจุบันนี้ก็คือ ผู้ที่พร้อมจะเรียนรู้และเปิดกว้างสำหรับความท้าทายใหม่ ๆ อยู่เสมอนั้นจึงจะสามารถเอาชนะและรับมือให้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ คนที่มีความสามารถและประสิทธิภาพต่ำจะอยู่ได้ด้วย ความลำบาก สถาบันระดับอุดมศึกษาซึ่งมีหน้าที่ผลิตกำลังคนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้บรรลุ เป้าหมายและให้สามารถแข่งขันได้ในระดับโลก จึงมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ครั้งใหญ่ จากการศึกษาแบบ Input-Based Education โดยการเรียนการสอนยังเน้นการบรรยาย ให้ความสำคัญกับการครอบคลุมเนื้อหา เวลาส่วนใหญ่อยู่ในห้องเรียน นักศึกษายังชอบให้ผู้สอนป้อนเนื้อหา และปิดท้ายด้วยการสอบซึ่งยังเน้นความจำเพื่อตัดสินได้ตก ผู้เรียนไม่ได้ถูกเตรียมตัวให้มีความสามารถหรือสมรรถนะที่สังคมต้องการ ไปสู่การสร้างบัณฑิตที่สามารถทำงานได้ มีลักษณะเป็น Versatilist ซึ่งมีทักษะสอดคล้องกับความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ 21 มีประสบการณ์กว้างขวาง สามารถปฏิบัติงานได้ในบทบาทต่าง ๆ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Changing Agent) Østergaard and Nordlund (2019) เสนอความท้าทายใหญ่ที่สำคัญ 4 ประการ ต่ออุดมศึกษาในยุคปัจจุบัน ได้แก่ (1) ความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เพิ่มขึ้นในโลกที่ไม่เป็นเส้นตรง ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับปรุงทักษะของตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานในชีวิตจริง (2) ความต้องการและความคาดหวังของผู้เรียนที่เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ คนรุ่นใหม่เข้าสู่การศึกษาระดับอุดมศึกษามีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างไปจากรุ่นก่อนอย่างสิ้นเชิง จึงนำความคิดของผู้บริโภคมาใช้มากขึ้นและเลือกซื้อประสบการณ์การศึกษาที่ยืดหยุ่น ราบรื่น และเหมาะกับตนเอง (3) มีเทคโนโลยีและรูปแบบของอุดมศึกษาใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาเขย่าการศึกษาแบบ

¹ Faculty of Medicine, Prince of Songkla University

¹ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

* Corresponding author e-mail: arnuparp.l@psu.ac.th, arnuparp.l@gmail.com

เดิม ๆ และรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ (4) การมุ่งเน้นที่การได้มาซึ่งทักษะมากกว่าปริญญา การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ผ่านมา กำลังถูกรื้อถอนและสร้างใหม่ มหาวิทยาลัยต้องประเมินและทบทวน บทบาทของตนใหม่ ยิ่งเมื่อมีการระบาดของโควิด 19 จึงเป็นสัญญาณย้ำเตือนว่าสังคมต้องการ การเปลี่ยนใหญ่ในหลายด้าน แม้ว่าจะเป็นวิกฤติ แต่ก็ก็นับว่าเป็นโอกาสปรับเปลี่ยนหลาย ๆ เรื่องที่ไม่เคยทำ ความปกติใหม่ของการจัดการเรียนการสอนหรือนวทัศน์สถานการณ์การเรียน (New Normal Learning) จึงเป็น ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงความปกติถัดไป (Next Normal) เมื่อผ่านพ้นสถานการณ์การระบาดของโควิด 19 บทความนี้จะกล่าวถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถานการณ์ VUCA World ทิศทางอุดมศึกษาและ มหาวิทยาลัยไทย การเปลี่ยนแปลงสู่ความปกติใหม่ และการศึกษาหลังการระบาดของโควิด 19

VUCA และการศึกษาระดับอุดมศึกษา

VUCA เป็นคำที่ทางกองทัพสหรัฐอเมริกาใช้เรียกสถานการณ์ในสงครามที่อาฟริกาและอิรัก ตั้งแต่ พ.ศ. 2534 และถูกใช้ครั้งแรกสำหรับนักศึกษาทหารในวิทยาลัยการสงครามกองทัพสหรัฐอเมริกา (U.S. Army War College) เพื่ออธิบายสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยความผันผวน ความไม่แน่นอน และคลุมเครือ ที่ยากจะอธิบาย ต่อมาคำนี้เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นในวงการอื่น ๆ และเริ่มแพร่หลายในวงกว้าง แม้ในทาง การศึกษาเป็นความท้าทายของอุดมศึกษาที่จะต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและผลิตบัณฑิตให้ทันกับ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน VUCA เป็นคำที่ได้ยินบ่อยมากตั้งแต่ พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา อาจเนื่องจาก โลกได้เผชิญกับเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงมากมายหลายอย่างและรวดเร็ว แม้กระทั่งการระบาด ของโควิด 19

VUCA เป็นคำย่อที่มาจากคำ 4 คำ คือ (1) ความผันผวน (Volatility) โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลาและรวดเร็ว ไม่สามารถคาดเดาหรือทำนายได้ หรืออาจเปลี่ยนฉับพลัน แบบตั้งตัวไม่ทัน บางครั้งไม่สามารถอธิบายเหตุผลหรือสิ่งที่จะตามมาได้ (2) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) คาดการณ์ ได้ยาก ขาดความชัดเจน ไม่สามารถหาข้อมูลที่ชัดเจนมายืนยันในแต่ละสถานการณ์ได้ ทำให้ยากต่อการ วางแผนและตัดสินใจ (3) ความซับซ้อน (Complexity) โลกสมัยใหม่มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องและซับซ้อนกว่า ที่เคย เข้าใจยาก ทำให้ไม่สามารถเข้าใจภาพรวมว่าสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวข้องกันอย่างไร อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล และ (4) ความกำกวม (Ambiguity) เหตุการณ์หรือเรื่องหลายเรื่องจะขาดความชัดเจนหรือแม่นยำ สาเหตุที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่เกิดขึ้นเข้าใจยาก แนวทางอย่างหนึ่งอาจไม่สามารถใช้ได้กับสถานการณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังไม่สามารถคาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นได้

ในศตวรรษที่ 21 ความผันผวนได้เปลี่ยนภารกิจของการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั่วโลกเพื่อให้มั่นใจ ว่าทุกคนจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในตลาดแรงงานทั่วโลกและยังสามารถจ้างงาน ต่อไปได้ ปรับเปลี่ยนจากการผลิตบัณฑิตผู้มีคุณวุฒิ (Scholar) เพื่อมีงานอาชีพถาวร ไปเป็นการสร้าง กำลังคนที่พร้อมที่จะทำงาน (Job Readiness) และสามารถปรับตัวให้ปฏิบัติงานได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ มหาวิทยาลัยต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนด้านงบประมาณซึ่งจะนำไปสู่การสูญเสียคณาจารย์และ

ความต้องการด้านประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้นสำหรับความสำเร็จของผู้เรียน มหาวิทยาลัยอาจต้องลดต้นทุนค่าเล่าเรียนเพื่อดึงดูดให้มีผู้เรียนมากขึ้น

ในช่วงการระบาดของโควิด 19 จากข้อมูลของ National Student Clearinghouse Research Center (2020) มหาวิทยาลัยของรัฐประมาณร้อยละ 57 และมหาวิทยาลัยเอกชนประมาณร้อยละ 77 มีปัญหาเรื่องงบประมาณลดลงมากกว่าร้อยละ 5 และจำนวนผู้เข้าเรียนลดลงมากกว่าร้อยละ 10 และร้อยละ 8 ตามลำดับ ในขณะที่มหาวิทยาลัยก็ต้องจัดการความซับซ้อนที่เกิดขึ้นอย่างมาก มหาวิทยาลัยมีอิสระมากขึ้น สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกซับซ้อนมากขึ้น ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น การคาดการณ์ทำได้ยากและจะเพิ่มความลำบากในการตัดสินใจที่ดี นอกจากนี้มหาวิทยาลัยอาจขาดข้อมูลที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ความท้าทายสองประการของการเพิ่มค่าใช้จ่ายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและความจำเป็นในการหลีกเลี่ยงความล้าสมัยทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่น่ากลัวสำหรับมหาวิทยาลัยทั่วโลก เมื่อจัดการอย่างมีกลยุทธ์ VUCA จะถูกเปลี่ยนเป็น ‘วิสัยทัศน์’ ‘ความเข้าใจ’ ‘ความชัดเจน’ และ ‘ความคล่องตัว’ (Waller, Lemoine, Mense, Garretson, & Richardson, 2019)

ในด้านการเรียนการสอน ผู้เรียนมองว่าตนเองเป็นผู้บริโภคมากขึ้น มีความคาดหวังและความต้องการที่แตกต่างจากรุ่นก่อน ๆ ทักษะอะไรที่จำเป็นในสังคมสมัยใหม่ที่คาดเดาไม่ได้และเปลี่ยนแปลงเร็ว ควรจัดการเรียนการสอนหรือประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไรให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์และความต้องการของสังคม ผู้เรียนจะเรียกร้องมากขึ้นว่าประสบการณ์ของพวกเขาต้องใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เหมาะกับแต่ละบุคคล (Individualized) เทคโนโลยีสามารถเชื่อมต่อสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการได้ สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผู้สอนต้องเตรียมตัวเพื่อรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและพลิกผัน ถ้าพิจารณา VUCA กับการสอน การเรียนรู้ ผู้เรียน และสภาพแวดล้อม จะทำให้ผู้สอนตัดสินใจ วางแผนล่วงหน้า จัดการความเสี่ยง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหา (Stewart, Khare, & Schatz, 2016) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเตรียมตัวให้พร้อม V-ความผันผวน เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและพลวัตของการเปลี่ยนแปลง บริบทและเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้สอนอาจไม่สามารถใช้วิธีดั้งเดิมในการจัดการเรียนการสอน การเปลี่ยนแปลงแบบพลวัตในการมีส่วนร่วมของผู้เรียน บทบาทที่เพิ่มขึ้นของสื่อดิจิทัลและสื่อสังคม U-ความไม่แน่นอน เป็นเรื่องเกี่ยวกับการขาดความสามารถในการคาดเดา มักเกิดจากข้อมูลที่ขาดหายไปและไม่เพียงพอ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างไม่คาดฝันที่ผู้สอนต้องรับมือในชั้นเรียน C-ความซับซ้อนเป็นความเชื่อมโยงระหว่างกันของแรงเหตุและผล ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายอย่างที่จัดการหรือควบคุมได้ยาก พฤติกรรมที่แตกต่างกันของผู้เรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ A-ความกำกวม ขึ้นอยู่กับการตีความหลายครั้งและความหมายที่หลากหลายของเงื่อนไขที่ผู้สอนต้องเผชิญ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบหนึ่ง เช่น การบรรยายแบบดั้งเดิม เป็นต้น อาจไม่สามารถใช้ได้กับทุกสถานการณ์หรือกับผู้เรียนในแต่ละชั้นเรียน ดังนั้น ผู้สอนต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ความสามารถในการเรียนรู้และความ

ปรารถนาที่จะเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นเพื่อประสบความสำเร็จและคาดการณ์ความท้าทายในอนาคต ความล้มเหลวที่ผู้สอนและผู้นำขององค์กรประสบเกิดจากการไม่เต็มใจที่จะคิดค้นและสำรวจวิธีการใหม่ ๆ ในการทำสิ่งต่าง ๆ หรือเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ (Relearn) ความทันเวลาในการดำเนินการที่ถูกต้องมีความสำคัญสูงสุดในสภาพแวดล้อม VUCA นอกจากนี้ ผู้สอนต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงและมีข้อมูลเชิงลึกเชิงกลยุทธ์เพื่อคาดการณ์แนวโน้ม VUCA และตอบโต้ด้วยกลยุทธ์กระบวนการ แผนการจัดการวิกฤตเพื่อบรรเทาช่วงเวลาที่ยากลำบากได้สำเร็จ

ทิศทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยไทย

คำจำกัดความของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปและรุนแรงในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ความหมายที่การศึกษาระดับอุดมศึกษามักจะนึกถึงคือการศึกษาในมหาวิทยาลัยหรือสถานศึกษาที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในระดับปริญญา โดยเนื้อหามักมีความหมายว่าที่ตั้งของการศึกษาระดับอุดมศึกษาหรือสถานที่นั้นอยู่ภายในขอบเขตทางกายภาพของมหาวิทยาลัยและอื่น ๆ ในศตวรรษที่ 21 นี้ การเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในโลกที่แพร่หลายด้วยเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ การศึกษาไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ภายในขอบเขตทางกายภาพของสถานศึกษาอีกต่อไป การศึกษาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ในยุคข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันมีการกำเนิดของความรู้ในแต่ละปีที่เร็วขึ้นและเทียบเท่ากับทศวรรษหรือศตวรรษของความรู้ที่สร้างขึ้นในอดีต ระยะเวลาของการศึกษาไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในช่วงเวลาที่อยู่ในสถาบันการศึกษาอีกต่อไป แม้จะอยู่ภายในขอบเขตทางกายภาพของสถาบันการศึกษาก็ตาม วัตถุประสงค์ของการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงได้รับการกำหนดใหม่ และไม่ผูกมัดเวลาหรือสถานที่อีกต่อไป เป้าหมายที่ใหญ่กว่าของการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยไม่คำนึงถึงสาขาวิชาคือการพัฒนาความคิดที่กว้างขวางในคนรุ่นใหม่ที่มีสมรรถนะและสามารถทำงานได้ในชีวิตจริง

กระบวนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงเนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความต้องการของสังคม คุณลักษณะของผู้เรียน ความคาดหวังและความต้องการของผู้เรียนในฐานะผู้บริโภค กระบวนการเรียนรู้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างพลิกผัน เป็นต้น การจัดการศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ การให้มีปฏิสัมพันธ์หลายมิติระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) และการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking) ผู้สอนควรหันกลับมาปลูกฝังหรือหล่อหลอมเจตคติที่ดีเป็นตัวนำ แล้วผู้เรียนจะเกิดความรับผิดชอบในการเรียนรู้ด้านความรู้และการพัฒนาทักษะตามมา แทนที่เน้นด้านความรู้และทักษะ แล้วละเลยด้านเจตคติ การติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนและการให้ผู้เรียนป้อนกลับ ผู้เรียนมีความตระหนักในการเรียนรู้และสามารถสะท้อนคิด (Reflection) เรียนรู้ที่จะเรียน การเรียนรู้ที่มีความหมายและมีคุณค่าต่อผู้เรียน สอดคล้องกับการนำไปใช้ในชีวิตจริงมากกว่าการให้

ความสำคัญเนื้อหาที่เรียน หลักสูตรควรมีการบูรณาการสหสาขาวิชา การประยุกต์ใช้พหุปัญญา (Multiple Intelligences) นอกจากนี้ ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในการออกแบบ การจัดการ และการวัดและประเมินผล

ทิศทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็ได้ปรับเปลี่ยนไปหลายมิติ จากหลักสูตรที่กำหนดหน่วยกิต และจัดการศึกษาตามเวลา (Time-Based) ที่เน้นเนื้อหาและจำนวนชั่วโมงสอน ไปสู่หลักสูตรที่เน้นผล การเรียนรู้ (Outcome) หรือสมรรถนะ (Competency) โดยไม่กำหนดเวลา (Time-Independent) เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีรูปแบบและอัตราความเร็วในการเรียนรู้แตกต่างกัน จากการเรียนการสอน แบบดั้งเดิมที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลางซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบรรยายเป็นหลัก ไปสู่การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน เป็นศูนย์กลางและการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการเรียน ในห้องเรียนแบบเผชิญหน้าและการเรียนแบบออนไลน์โดยใช้เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ จากการเรียน การสอนที่ผู้สอนกำหนดเชิงพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้เรียนโดยอาศัยสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้น ไปสู่การเรียนรู้แบบการสร้างความรู้ (Constructivism) โดยถือว่า การเรียนรู้เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ผู้เรียนจะสร้างและปรับความรู้ใหม่หรือให้ความหมายกับ สิ่งที่เรียนรู้ด้วยตัวเองบนพื้นฐานความรู้หรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ จากการเรียนรู้แบบนิรนัย (Deductive Learning) ซึ่งมักจะเริ่มจากผู้สอนบรรยายหลักการทั่วไป แล้วให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้หรือมอบหมาย งานหรือการบ้านให้ทำ ไปสู่การเรียนรู้แบบอุปนัย (Inductive Learning) กล่าวคือ เริ่มต้นด้วย สถานการณ์หรือปัญหาเฉพาะตามโลกแห่งความเป็นจริงที่ผู้เรียนต้องประสบเมื่อสำเร็จการศึกษา โจทย์ กรณศึกษา แล้วให้ผู้เรียนพยายามวิเคราะห์ข้อมูลหรือสถานการณ์นั้น ค้นหาข้อมูลที่จำเป็นเพื่ออธิบาย หรือแก้ปัญหาที่เผชิญด้วยตนเอง จากการเรียนรู้ในห้องเรียนไปสู่การเรียนรู้ในสถานที่ปฏิบัติงานจริงหรือ ไม่จำกัดสถานที่ ไม่จำกัดเวลา จากการศึกษาแบบเฉพาะสาขาวิชา (Discipline-Based) ไปสู่การบูรณาการ เป็นโมดูลหรือสหสาขาวิชา (Multidisciplinary) หรือสหวิชาชีพ (Interprofessional) และที่สำคัญคือ การวัดและประเมินผล ต้องเปลี่ยนจากการวัดและประเมินผลเพียงเพื่อตัดสินได้ตกเมื่อสิ้นสุดรายวิชา (Summative Assessment) ไปสู่การวัดและประเมินผลที่เน้นการพัฒนาหรือติดตามความก้าวหน้าของ ผู้เรียน (Formative Assessment) และการให้ข้อมูลป้อนกลับ

สำหรับมหาวิทยาลัย ต้องตอบคำถามหลากหลายที่เกิดขึ้นสำหรับสังคมความปกติใหม่ เช่น มหาวิทยาลัยต้องปรับตัวอย่างไรเพื่อฝึกอบรมผู้นำในอนาคต มหาวิทยาลัยต้องทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็งขึ้น ผลิตภัณฑ์ที่สามารถปฏิบัติงานตอบสนองต่อความต้องการของนายจ้าง และในทางกลับกัน ก็ช่วยให้ ภูมิภาคหรือท้องถิ่นนั้นเติบโตและเจริญรุ่งเรือง มหาวิทยาลัยต้องมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มทักษะ (Upskill) และเสริมสร้างทักษะใหม่ (Reskill) ของประชากรให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ และเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ใช่เพียงจัดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษา ในหลักสูตรที่เป็นทางการเท่านั้น ทำอย่างไรหลักสูตรของมหาวิทยาลัยจึงจะสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้ มีความคล่องแคล่วและยืดหยุ่นปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ VUCA มหาวิทยาลัยจะทำให้กลุ่มต่าง ๆ ที่ม ีความหลากหลายสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างไร มหาวิทยาลัยจะประสานอดีตและค่านิยมปัจจุบัน

เพื่อนำไปสู่อนาคตได้อย่างไร เป็นต้น คำถามเหล่านี้เป็นคำถามที่ซับซ้อนที่ไม่อาจตอบหรือแก้ปัญหาด้วยวิธีธรรมดา ไม่มีสูตรสำเร็จ ขึ้นกับบริบทของแต่ละมหาวิทยาลัย แต่ก็คงไม่ยากเกินไป ถ้ารู้ว่าจะกำลังทำอะไรและเพื่อเป้าหมายอะไร

Greenstein (2014) ได้กล่าวว่ารูปแบบการศึกษาจำเป็นต้องสะท้อนความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมที่เกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (The Fourth Industrial Revolution) ทักษะที่ไม่ต้องการปัญญาอาจเป็นความจริงของอนาคต สิ่งที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดนวัตกรรมและความสำเร็จในมหาวิทยาลัย 4 ประการ ได้แก่

1. **ต้องมุ่งเป้าที่ผู้เรียน** ไม่ใช่มุ่งแต่ภาระงานของผู้สอน ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและผู้สอนต้องรู้จักผู้เรียนของตนเอง เข้าใจความต้องการและแรงบันดาลใจของผู้เรียน ต้องจัดให้มีบริการด้านการศึกษากการเป็นโค้ช (Coaching) การให้คำปรึกษาที่ปรับให้เข้ากับความต้องการของนักเรียน และแสวงหาข้อมูลป้อนกลับอย่างต่อเนื่องจากผู้เรียนและปรับตามนั้น

2. **การพัฒนาสมรรถนะด้านการเรียนการสอนแก่คณาจารย์** (Professional Development) มหาวิทยาลัยต้องให้ความสำคัญกับการสนับสนุนและกระตุ้นให้คณาจารย์พัฒนาวิชาชีพการเป็นอาจารย์ด้านศาสตร์การเรียนการสอนนอกจากวิชาชีพตามสาขาวิชาของตน การสอนหรือเป็นโค้ชที่ดี และทักษะการให้คำปรึกษา การพัฒนาเหล่านี้มีประโยชน์ต่อผู้สอนเนื่องจากสามารถนำไปใช้ในการสอนได้ดียิ่งขึ้น สิ่งนี้มีผลอย่างมากต่อวัฒนธรรมองค์กร โดยมุ่งที่ความสำเร็จของผู้เรียน

สำหรับประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา Office of the Higher Education Commission [OHEC], Ministry of Education (2018) มีมติให้ความเห็นชอบการจัดทำแนวทางการส่งเสริมคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาพัฒนาตนเองให้มีสมรรถนะและประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน โดยกำหนดเป็น 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ สมรรถนะ และค่านิยม

3. **การทดลองสิ่งใหม่ ๆ** มหาวิทยาลัยต้องกล้าทดลองการใช้นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนและการให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน มีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่ประสบทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและระดับหลักสูตร และนำมาขับเคลื่อนการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง อาจมีความร่วมมือกันสถาบันอื่น ๆ แบ่งปันนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด ต้องพยายามลดอัตราของสถาบัน รางวัลที่ได้รับคือความสำเร็จของผู้เรียนนั่นเอง

4. **ความเป็นผู้นำที่กล้าหาญ** การปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมที่ทำกันมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในปัจจุบันเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและท้าทาย ต้องอาศัยการทดลองปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยเครื่องมือและแนวทางใหม่ ๆ ซึ่งบางส่วนก็ดัดแปลงมาจากภาคอุตสาหกรรม ผู้บริหารมหาวิทยาลัยต้องเห็นความสำคัญด้านการจัดการศึกษา มีความมุ่งมั่นในการสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพด้านความเป็นครู ต้องมีความอดทนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงต้องใช้เวลา แต่ในขณะเดียวกันต้องเห็นว่า

เรื่องนี้เป็นความเร่งด่วนเนื่องจากผู้เรียนปัจจุบันไม่สามารถรอให้เราตอบสนองความต้องการของพวกเขาในวันพรุ่งนี้

โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมหาวิทยาลัยก็ต้องตามให้ทันเช่นกัน แผนอุดมศึกษา ระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 ระบุวิสัยทัศน์ของอุดมศึกษาไทยไว้ดังนี้ “อุดมศึกษาไทยเป็นแหล่งสร้างปัญญาให้สังคม นำทางไปสู่การเปลี่ยนแปลง สร้างนวัตกรรม ความรู้ งานวิจัย ที่เสนอทางเลือกและแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนาประเทศ และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน” (OHEC, Ministry of Education, 2018) ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสถานการณ์ VUCA ดังได้กล่าวมาแล้ว การระบาดของโควิด 19 เป็นโอกาสที่ดีที่มหาวิทยาลัยจะได้ทบทวนบทบาทของตนเองเข้าสู่ความปกติใหม่ มหาวิทยาลัยต้องเป็นสถานที่เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ใช่เพียงจำนวนปีที่ต้องศึกษาในหลักสูตรความสำเร็จไม่จำเป็นต้องมีปริญญา แต่ขึ้นกับการสร้างศักยภาพให้ผู้เรียนเอาความรู้มาใช้งานและประยุกต์กับสถานการณ์ใหม่ ๆ และพร้อมปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา เอาสมรรถนะหรือผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์เป็นตัวตั้ง เรียนจากการปฏิบัติจากประสบการณ์จริงในสถานประกอบการจริง จัดการศึกษาเป็นโมดูล (Module) ที่มีการบูรณาการสหวิทยาการซึ่งอาศัยความร่วมมือและลดกำแพงระหว่างผู้สอนต่างสาขาวิชา จากหลายคณะหรือแม้แต่หลายมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษาต้องไม่ขึ้นกับระยะเวลาหรือจำนวนหน่วยกิตหรือภาคการศึกษา แต่มุ่งที่ผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาตัวเองในด้านต่าง ๆ การเรียนรู้แบบผสมผสาน ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการวัดและประเมินผล นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยต้องเชื่อมโยงกับภาคเอกชน ภาคอุตสาหกรรม เพื่อตอบโจทย์ภาคการผลิตและภาคบริการยุคใหม่

จากห้องเรียนแบบดั้งเดิม (Traditional Classroom) สู่ความปกติใหม่ของการเรียนรู้

การระบาดของโควิด 19 และการล็อกดาวน์กำลังเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก บังคับให้มหาวิทยาลัยต้องเผชิญกับความท้าทายที่ยาวนานในการศึกษาระดับอุดมศึกษา การเว้นระยะห่างทางสังคมดูเหมือนจะยังคงอยู่ในอนาคตอันใกล้ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาต้องทบทวนวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ วิธีที่องค์กรปรับตัวให้เข้ากับยุคปัจจุบันและศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีเพื่อนำเสนอการเรียนรู้แบบผสมผสาน การเร่งรีบในการแก้ปัญหาชั่วคราวได้กลายมาเป็นความคิดเกี่ยวกับวิธีการทำให้การเรียนรู้แบบผสมผสานเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร มหาวิทยาลัยต้องดำเนินการและปรับแต่งการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนแบบเผชิญหน้า (Face to Face) ความต้องการของ Generation Z สำหรับการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นมากขึ้น การล็อกดาวน์ของสังคมและการปิดวิทยาเขตเพื่อป้องกันการแพร่ระบาด ได้เร่งกระบวนการนี้อย่างรวดเร็ว มหาวิทยาลัยต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วเพื่อหาวิธีช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาที่ไม่สามารถเรียนในมหาวิทยาลัยได้อีกต่อไปในลักษณะเดียวกับเมื่อก่อน

ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในปัจจุบันอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่าน เพื่อตอบโจทยความท้าทายของการขยายตัวและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน ต้องพยายามนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้และค้นหารูปแบบใหม่ ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายของโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับทุกคนในเวลาเดียวกันเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น งบประมาณที่ไม่เพียงพอ การขาดสิ่งอำนวยความสะดวกหรือโครงสร้างพื้นฐาน ข้อดีของปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า การที่ผู้สอนขาดทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น ทำให้เกิดความไม่พร้อมที่ผู้สอนจะออกจากรูปแบบการถ่ายทอดความรู้แบบเดิม ๆ แม้แต่ผู้เรียนก็อยู่ในสภาพที่มีความคิดสองแง่ เมื่อผู้สอนถูกสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบการสอน พบว่าก็ยังชอบการสอนในห้องเรียนแบบดั้งเดิมและการสอนที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสนับสนุนพอ ๆ กัน

บุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้สอนจะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน ปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าในรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมจะช่วยหล่อหลอมเจตคติของผู้เรียนควบคู่ไปกับความรู้และทักษะต่าง ๆ นอกจากนี้ จะช่วยในการพัฒนาระบบคุณค่าที่แข็งแกร่ง ทักษะทางสังคม เช่น ความร่วมมือ การแบ่งปัน การแสดงออก และการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น ผู้เรียนไม่เพียงแต่เรียนรู้จากหนังสือหรือจากผู้สอนในห้องเรียนเท่านั้น เขายังได้เรียนรู้จากเพื่อน มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเล็ก ๆ ในโรงอาหาร ทั้งหมดนี้จำเป็นสำหรับการพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสมดังที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่การสอนแบบดั้งเดิมก็ยังมิใช่อำนาจหลายอย่าง ได้แก่

1. ไม่สามารถตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลของผู้เรียนทุกคนในชั้นเรียน เนื่องจากอัตราส่วนของผู้สอนต่อผู้เรียนไม่เหมาะสม
2. ผู้สอนไม่ได้รับการฝึกฝนสำหรับห้องเรียนบูรณาการ
3. ไม่เหมาะสมที่จะพบกับความท้าทายที่ผู้เรียนเข้าเรียนไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากต้องมีการเข้าเรียน และระบบการวัดและประเมินผล ขึ้นอยู่กับการสอบประจำปี หากผู้เรียนสอบไม่ผ่านก็จะเป็นการสูญเสียเปล่าไปทั้งปี
4. สถาบันการศึกษาไม่สามารถเข้าถึงผู้เรียนทุกคนได้ ดังนั้น การศึกษาเพื่อทุกคนยังคงเป็นเป้าหมายที่ไกล ผู้เรียนซึ่งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและผู้เรียนที่ข้อบกพร่องทางกายภาพจะไม่สามารถได้รับประโยชน์จากรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมที่เป็นทางการนี้
5. เนื่องจากปัญหาขาดแคลนผู้สอน การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความคลุมเครือมากมายเนื่องจากผู้สอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ
6. หลักสูตรไม่ได้รับการแก้ไขอย่างสม่ำเสมอหรือพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หนังสือและแหล่งการเรียนรู้ไม่ทันสมัย ผู้สอนไม่สนใจที่จะพัฒนาตนเองทั้งด้านวิชาชีพของตนเองและวิชาชีพของการเป็นอาจารย์ ผลที่ได้คือผู้เรียนของเราไม่พร้อมที่จะตอบสนองความต้องการของตลาดและวิชาชีพสมัยใหม่

เพื่อให้ความรู้ของผู้เรียนสอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน เพื่อลดข้อผิดพลาดในการสอน เพื่อปรับปรุงคุณภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอนที่ได้รับการสนับสนุนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นทางเลือกที่ดี เป็นมิติใหม่ในกระบวนการเรียนการสอน ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักกับแหล่งความรู้ที่กว้างขวางและเปิดกว้างโอกาสในการเรียนรู้ ผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นในสถาบันการศึกษา นอกสถาบัน หรือผู้พิการทางร่างกายจะได้รับประโยชน์จากรูปแบบการสอนนี้ ช่วยให้เข้าถึงผู้เรียนทุกคน ดังคำกล่าวที่ว่า “หากผู้คนที่ไม่สามารถเข้าถึงสถาบันการศึกษา สถาบันศึกษาก็ควรเข้าถึงพวกเขา” เมื่อวิเคราะห์ทั้งรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมและกระบวนการเรียนการสอนที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่าทั้งสองรูปแบบมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ตอบสนองความต้องการและความคาดหวังที่แตกต่างกัน ดังนั้น ทางออกคือการออกแบบการเรียนการสอนที่บูรณาการรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมและการสอนที่อาศัยเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ โดยนำลักษณะเด่นและข้อดีของทั้งสองรูปแบบมาผสมผสานเป็นการเรียนรู้แบบผสมผสาน เทคโนโลยีสำหรับการเรียนรู้แบบออนไลน์และแบบผสมผสานได้รับการพิสูจน์อย่างดี สำหรับผู้ที่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีหลักฐานว่าการเรียนออนไลน์จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ส่วนใหญ่เป็นเพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้ออนไลน์ได้เร็วขึ้น การเรียนรู้ใช้เวลาน้อยกว่าในห้องเรียนทั่วไปประมาณร้อยละ 40-60 เนื่องจากผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง กลับไปอ่านซ้ำ ซ้ำม หรือเร่งความเร็วผ่านแนวคิดได้ตามต้องการของตนเอง ในทางกลับกัน เราอาจเชื่อว่าผู้เรียนจะชอบการเรียนรู้ออนไลน์มากกว่าในห้องเรียน แต่ที่จริงผู้เรียนส่วนใหญ่ชอบความยืดหยุ่นในการเรียนเมื่อต้องการ และชอบการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้แบบดิจิทัลและแบบเผชิญหน้า

ตามพจนานุกรมของออกซ์ฟอร์ด ได้ให้นิยามของ “ความปกติใหม่” ว่า “สถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคยหรือไม่ปกติมาก่อน แล้วกลายเป็นมาตรฐานหรือสิ่งปกติใหม่” เมื่อนำมาพิจารณาในแง่ของการเรียนรู้ จึงอาจหมายถึง “สถานการณ์การเรียนรู้ ซึ่งแต่เดิมเป็นสิ่งที่ไม่ได้ทำเป็นปกติ ไม่คุ้นเคย ไม่ใช่มาตรฐานต่อมาเมื่อเหตุหรือสถานการณ์วิกฤติบางอย่าง จนทำให้เกิดสิ่งที่ปกติและเป็นมาตรฐานใหม่ของการเรียนรู้” ในบริบทของประเทศไทย มีหลายอย่างที่เราควรจะทำ แต่ยังไม่ได้ทำ ก็ถือว่าเป็นความปกติใหม่ในบริบทของเรา ความปกติใหม่ของการเรียนรู้อาจมีหลายลักษณะดังนี้

1. การเรียนรู้จะมีช่องทางที่สามารถเข้าถึงได้หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะช่องทางการเรียนรู้ออนไลน์ที่ผู้เรียนส่วนใหญ่มีอุปกรณ์เป็นของตนเอง และจะใช้ประโยชน์ในการสืบเสาะแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่น การติดต่อสื่อสารกับผู้สอนแบบทันทีเวลาจริง (Real Time) ผู้สอนที่เคยนำเสนอหรือบรรยายความรู้แบบดั้งเดิมผ่านระบบออนไลน์ จะปรับเปลี่ยนมาเป็นการโค้ชผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์หลายมิติ ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาตัวเองในด้านต่าง ๆ

2. สำหรับผู้เรียนที่ไม่มีอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็จะใช้การเรียนรู้ตามสภาพจริงที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่มากขึ้น การเรียนรู้ผ่านการทำโครงการ (Project-Based Learning) ที่บูรณาการ

องค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นโค้ชการเรียนรู้ในพื้นที่มากขึ้น บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการเรียนรู้มากขึ้น

3. พื้นที่แสดงศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหลากหลายมากขึ้น จากเดิมอาจจะเป็นพื้นที่ในชั้นเรียนมาเป็นพื้นที่ทั้งในโลกจริง ในชุมชนหรือในสังคม ตลอดจนพื้นที่ในโลกออนไลน์ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้และความคิดสร้างสรรค์ไปทำประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ แล้วนำมาเผยแพร่ให้บุคคลอื่นได้เรียนรู้ร่วมกัน

4. ผู้เรียนต้องมีความรับผิดชอบและความมีวินัยในตนเอง (Self-Discipline) ในการเรียนรู้ เพื่อที่จะสามารถกำหนดเป้าหมาย แสวงหาวิธีการเรียนรู้ ควบคุมและกำกับตนเอง (Self-Regulation) ในการเรียนรู้ รวมทั้งประเมินการเรียนรู้ของตนเอง (Self-Assessment) ได้

5. การเรียนรู้จะเป็นลักษณะส่วนบุคคล (Personalized) หรือสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนรายบุคคลมากขึ้น ผู้สอนจะสามารถออกแบบการเรียนรู้ได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน ผู้สอนจะไม่ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบเหมารวม (One Size Fits All) อีกต่อไป ซึ่งจะส่งผลทำให้ผู้เรียนแต่ละคนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังคงไว้ซึ่งศักยภาพด้านการเรียนรู้และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

6. การเรียนรู้แบบผสมผสานจะมีบทบาทกว้างขวางมากขึ้นในระดับอุดมศึกษา นับว่าเป็นมิติใหม่ของการเรียนรู้ เป็นแนวทางเชิงกลยุทธ์ในการออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่กำหนดกิจกรรมแบบเผชิญหน้าและกิจกรรมออนไลน์ตามวัตถุประสงค์และความเหมาะสมกับกลุ่มของผู้เรียน การเรียนรู้แบบผสมผสานอาจมีได้หลายรูปแบบ สาเหตุสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้แบบผสมผสานได้รับความนิยมมากได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การเข้าถึงความรู้ การเรียนรู้แบบส่วนบุคคล ความเท่าเทียมของผู้เรียน และความคุ้มค่า การเรียนรู้แบบผสมผสานตอบสนองความต้องการและรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เปิดโอกาสให้ผู้สอนสามารถออกแบบการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับสาขาวิชา และอาศัยเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ รายงานจากการศึกษาหลายชิ้นพบว่าผู้เรียนที่เรียนรู้แบบผสมผสานมีความรู้มากกว่าการเรียนในห้องเรียนแบบดั้งเดิมหรือการเรียนออนไลน์เพียงอย่างเดียวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และจำได้นานกว่า

ในขณะเดียวกันเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ในความปกติใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป ผู้สอนมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้สึกมั่นใจและมีทักษะมากขึ้น ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะที่ต้องการได้ในปัจจุบันหรือในอนาคต ผู้สอนก็มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาตนเองและปรับตัวให้มีสมรรถนะด้านการจัดการเรียนการสอนในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. การออกแบบการเรียนรู้ให้หลากหลาย ตอบสนองธรรมชาติ และความต้องการของผู้เรียนรายบุคคล ทั้งการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าและการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเปิดพื้นที่ของการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

ให้ได้มากที่สุด ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรม เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อการมีงานทำในอนาคตของผู้เรียน

2. ทักษะการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีลักษณะเป็นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมและความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายมากกว่าการนั่งฟังการบรรยายเท่านั้น ผู้สอนต้องพัฒนาทักษะในการใช้คำถามที่กระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ทั้งในรูปแบบการเรียนรู้เผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์ การสอนออนไลน์ยังช่วยให้ผู้สอนปรับแต่งกิจกรรมให้เข้ากับวิชาของตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้ ผู้สอนยังต้องสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารด้วยเนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในแรงจูงใจของผู้เรียนและการมีส่วนร่วม

3. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียน น่าสนใจ สอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึกได้ดีกว่าเนื้อหาสาระแบบทั่ว ๆ ไป

4. ทักษะการโค้ชเพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียน ทั้งการโค้ชแบบเผชิญหน้าและการโค้ชผ่านออนไลน์ เพราะการโค้ชจะช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้และทักษะการคิดขั้นสูง ตลอดจนออกแบบระบบการดูแลช่วยเหลือทางการเรียนรู้ และสามารถตอบสนองผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว ผู้สอนต้องสามารถเป็นที่ปรึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการแก่ผู้เรียน

5. การวัดและประเมินผลที่ต่างไปจากวิธีดั้งเดิม โดยเน้นการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง เพราะผู้เรียนจะได้รับประโยชน์จากการประเมินตามสภาพจริง มากกว่าการทำข้อสอบเพียงอย่างเดียว เน้นการประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนทราบจุดแข็งและโอกาสที่จะพัฒนา ผู้สอนต้องสามารถให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ (Constructive Feedback) เพราะจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองและแรงกระตุ้นในการเรียนรู้ของผู้เรียน

ในขณะที่บางคนเชื่อว่าการย้ายไปสู่การเรียนรู้ออนไลน์โดยไม่ได้วางแผนและรวดเร็ว โดยไม่มีการฝึกอบรมอย่างเพียงพอ และการเตรียมการเพียงเล็กน้อย ความไม่พร้อมของทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดีและไม่เอื้อต่อการเติบโตอย่างยั่งยืน รูปแบบการศึกษาแบบผสมผสานรูปแบบใหม่จะเกิดขึ้น การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาจะได้รับการเร่งรัดให้เร็วขึ้น และในที่สุดการศึกษาออนไลน์จะกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษา อย่างไรก็ตาม มีความท้าทายที่ต้องเอาชนะ ผู้เรียนบางคนที่ไม่มีความพร้อมและ/หรือเทคโนโลยีที่เชื่อถือได้มีปัญหาในการเรียนรู้ดิจิทัล ช่องว่างนี้เห็นได้ทั่วประเทศและการระบาดใหญ่ของโควิด 19 อาจจะขยายช่องว่างทางดิจิทัลให้กว้างขึ้น

การศึกษาระดับอุดมศึกษาหลังจากโควิด 19

ด้วยการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ทำให้พฤติกรรมหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป จนเกิดคำถามว่า ความปกติใหม่ขึ้นซึ่งไม่ยกเว้นแม้แต่การศึกษา สิ่งซึ่งแต่เดิมเคยถูกมองว่าเป็นเรื่องผิดปกติ ได้กลับกลายมาเป็นสิ่งที่พบเห็นกันได้ทั่วไป ดังได้กล่าวมาแล้ว และหลังจากนี้ก็จะเกิดความปกติถัดไป ความพร้อมที่จะก้าวไปกับความปกติใหม่ โดยประกอบด้วยวิธีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร วิธีปฏิบัติและการจัดการ ซึ่งจะเอื้ออำนวยต่อผู้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง (Curtin, 2021) รูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คนทั่วโลกที่เปลี่ยนไป เช่น การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) สังคมไร้เงินสด ระบบการขายสินค้าแบบอัตโนมัติ บริการจัดส่งอาหารถึงบ้าน เทคโนโลยีการช้อปปิ้งผ่านประสบการณ์เสมือนจริง (Virtual Reality) เทคโนโลยีดิจิทัลและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงจะได้รับความนิยมมากขึ้น การทำงานที่บ้าน (Work From Home) ยังคงอยู่ต่อไป เนื่องจากองค์กรต่าง ๆ จะลดต้นทุนเรื่องสถานที่ทำงาน คนทำงานจะลดค่าใช้จ่ายและลดเวลาเรื่องการเดินทาง บทบาทของคนในองค์กรจะลดลง การใช้เครื่องมือดิจิทัลระบบหุ่นยนต์ หรือปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) จะได้รับความนิยมมากขึ้น การประชุมหรือพบปะสังสรรค์ผ่านแอปพลิเคชัน เทคโนโลยีจึงถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อสังคม “ลดการสัมผัส” (Touchless Society) เป็นต้น แม้กระทั่งการศึกษา การเรียนออนไลน์กลายเป็นเรื่องที่ต้องทำตั้งแต่นักเรียนประถมจนถึงนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย รวมถึงการเพิ่มและสร้างทักษะใหม่ของคนวัยทำงานที่สามารถเรียนรู้ด้วยโอกาสและต้นทุนที่เข้าถึงได้

สำหรับอุดมศึกษาในความปกติถัดไปเป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับมหาวิทยาลัยและนักศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการและการเปลี่ยนแปลงระดับโลกของสังคม การระบาดของโควิด 19 ได้เปลี่ยนการศึกษาไปตลอดกาล (Li & Lalani, 2020) ทั้งมหาวิทยาลัย ผู้สอน และผู้เรียน ต้องจัดการสมดุลระหว่างชีวิตและการเรียนการสอนในแบบที่ไม่คุ้นเคย ท่ามกลางความไม่แน่นอนที่คงอยู่ ผู้เรียนต้องเปลี่ยนไปเรียนออนไลน์ เชื่อว่าสถานการณ์นี้มีข้อดีและข้อเสีย แม้ว่าการสอนแบบเผชิญหน้าจะลดน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ หรือสถานที่ปฏิบัติงาน การออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานที่ใช้สัดส่วนการเรียนแบบเผชิญหน้าและการเรียนแบบออนไลน์บนแพลตฟอร์มดิจิทัลให้เหมาะสมกับเนื้อหาและทักษะในสาขาวิชาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อให้ได้ผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ เราได้เรียนรู้มากมายเกี่ยวกับความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวของเรา และสามารถใช่วิธีการใหม่ ๆ มากมายในการนำผู้เรียนเข้าสู่สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและหลายรูปแบบ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะมีทักษะในการทำงานดิจิทัลเป็นอย่างดี การสอนเสมือนจริง เครื่องมือการประชุมทางวิดีโอ หรือซอฟต์แวร์การเรียนรู้ออนไลน์ มีการใช้งานเพิ่มขึ้นอย่างมาก หลักสูตรจะมีการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาและการลดเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนหรือไม่จำเป็น มีลักษณะเป็นสหวิชาชีพมากขึ้น พลเมืองไทยจะเข้าสู่สังคมพลเมืองโลก

โคเวล (Cowell, 2021) ได้กล่าวถึงการพลิกโฉมการศึกษาอันเนื่องจากการระบาดของโควิด 19 ในการประชุมเวทีเศรษฐกิจโลก เป็นความท้าทายครั้งใหญ่สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัย สามารถเรียนรู้จากความท้าทายนี้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในอนาคต การเปลี่ยนแปลง 5 ประการที่เกิดขึ้นกับการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการดำเนินการในความปกติต่อไป ได้แก่

1. เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ในขณะที่ห้องเรียนว่างเปล่า การใช้เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ก่อนที่จะเกิดการระบาด สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ออนไลน์ส่วนใหญ่เป็นเสมือนเพียงตู้เก็บเอกสาร เป็นที่เก็บสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งผู้เรียนสามารถเข้ามาดาวน์โหลดข้อมูลหรือเอกสารประกอบการสอน โดยไม่ใช่เป็นแหล่งเรียนรู้มากนัก การระบาดครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ออนไลน์นี้สามารถทำอะไรได้บ้าง สามารถมีส่วนร่วม เสริมสร้าง และเข้าถึงได้ ตอนนี้ วิดีทัศน์และสื่อปฏิสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน กระดานอภิปราย (Discussion Board) ช่วยให้การสนทนาดำเนินต่อเนื่องขึ้นเรียนและสามารถบันทึกเก็บไว้ได้ การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่และทุกเวลา เกิดระบบการเรียนรู้ออนไลน์ที่สามารถให้ผู้เรียนเข้าเรียนรู้ได้ไม่จำกัดจำนวนคนที่เรียกว่า มูคส์ (MOOCs - Massive Open Online Courses) ลักษณะเป็นระบบ “เปิด” ที่ทุกคนที่อยากเรียนจะต้องได้เรียนโดยใช้เทคโนโลยีออนไลน์เป็นเครื่องมือ และสามารถเรียนได้จากผู้สอนที่มีประสบการณ์หลากหลายทั้งในสถาบัน ต่างสถาบัน และระดับนานาชาติ

2. นิยามใหม่ของการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Student Engagement) แม้ว่าคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นเรื่องถกเถียงและแตกต่างกันไปตามบริบท ก่อนที่จะเกิดการระบาด การมีส่วนร่วมและการเข้าชั้นเรียนมักจะมีความหมายเหมือนกัน การมีส่วนร่วมของผู้เรียนจึงมักวัดได้จากอัตราการเข้าฟังการบรรยายหรือเข้าชั้นเรียน เมื่อไม่มีใครอยู่ในชั้นเรียน การมีส่วนร่วมที่แท้จริงหมายถึงอะไรและเราจะแน่ใจได้อย่างไรว่าจะเกิดขึ้น ส่วนใหญ่จะหมายถึงการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในเส้นทางการเรียนรู้ของตนเอง ปฏิสัมพันธ์และการอภิปรายที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางออนไลน์แสดงถึงการมีส่วนร่วมมากกว่าที่เกิดขึ้นในการบรรยาย สามารถแสดงความกระตือรือร้นและมุมมองเชิงลึก (Insight) ได้ชัดเจนมากขึ้น

3. การวัดและประเมินผลอย่างสร้างสรรค์ การวัดและประเมินผลจะสะท้อนการจัดการเรียนการสอนของผู้สอน และให้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อให้ผู้เรียนปรับการเรียนรู้อยู่ของตนเอง นั่นคือต้องใช้การวัดและประเมินผลเพื่อประเมินและติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน วิธีและเครื่องมือวัดผลแบบเดิม เช่น การนั่งสอบในห้องเรียน แทบจะเป็นไปไม่ได้ในระหว่างการแพร่ระบาด ยิ่งไปกว่านั้นยังไม่ได้แสดงถึงทักษะที่พึงประสงค์ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม ทักษะระหว่างบุคคล (Interpersonal Skill) เป็นต้น มักจะไม่สอดคล้องกับโลกแห่งความเป็นจริง และมักให้ความสำคัญกับการท่องจำ การสอบแบบเปิดตำรา (Open-Book Assessment) เช่น การจัดทำกรณีศึกษา การจัดทำเอกสารสรุป เป็นต้น และการบันทึกพอดคาสต์ (Podcast) เป็นการตอบสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นและสืบสอบ (Inquiry) ทางวิชาการ ดังนั้น ประเมินผลจึงเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการเรียนรู้ การประเมินผลอาจให้ผู้เรียนนำเสนอเป็นวิดีโอ พอดคาสต์ หรือบล็อก (Blog) แทนการสอบแบบเดิม ๆ

4. ผู้เรียนเป็นหุ้นส่วน การเรียนรู้ออนไลน์จำเป็นต้องอาศัยความมุ่งมั่นอย่างมากจากผู้เรียน ผู้เรียนและผู้สอนต้องทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุความสำเร็จ สิ่งนี้ทำให้มหาวิทยาลัยถือว่าผู้เรียนเป็นหุ้นส่วนในการศึกษามากขึ้น ผู้เรียนสามารถร่วมออกแบบกิจกรรมและการประเมินผล ทำให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ อีกทั้งสามารถช่วยกำหนดรูปแบบของกิจกรรมที่ถ่ายทอดสดได้ เช่น การให้ข้อมูลป้อนกลับ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากต่อการดำเนินการทางออนไลน์ เป็นต้น การที่ผู้เรียนเป็นหุ้นส่วนกับผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนกระตือรือร้นในการเรียนรู้มากขึ้น

5. การเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอน การปรับเปลี่ยนไปใช้การเรียนรู้ออนไลน์อย่างกะทันหันโดยมีประสบการณ์เพียงเล็กน้อย นับเป็นเรื่องยากสำหรับผู้สอนและผู้เรียนจำนวนมาก แต่เมื่อมีเวลาในการวางแผน การผสมผสานการสอนออนไลน์จะช่วยให้ผู้สอนสามารถมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมที่เหมาะสมเนื้อหาและออกแบบให้เหมาะสม การบรรยายสามารถแทนที่ได้ด้วยการสอนโดยเพื่อน (Peer Instruction) โดยที่ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นผู้สอนและสอนเพื่อน หรือการออกภาคสนามเสมือนจริง (Visual Field Trip) ของพื้นที่จริงได้

บทสรุป

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างผกผันในสถานการณ์ VUCA World ที่มีความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ ประกอบกับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความต้องการของสังคม ในศตวรรษที่ 21 คุณลักษณะของผู้เรียน ผู้เรียนในฐานะของผู้บริโภค ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นต้น ร่วมกับวิกฤติการระบาดของโควิด 19 ส่งผลกระทบทำให้กระบวนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง มหาวิทยาลัยต้องปรับกลยุทธ์และเตรียมความพร้อมเพื่อความอยู่รอดให้สอดคล้องกับทิศทางอุดมศึกษาในความปกติใหม่ ต้องเน้นการมุ่งเป้าที่ผู้เรียน การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนการสอนของคณาจารย์ การทดลองใช้นวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ และความเป็นผู้นำของผู้บริหาร การเรียนการสอนจะเปลี่ยนจากห้องเรียนแบบดั้งเดิมสู่ความปกติใหม่ของการเรียนรู้ซึ่งเน้นการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังคงอยู่และดำเนินต่อไปหลังจากการระบาดของโควิด 19 ไปสู่ความปกติถัดไปได้แก่ การใช้เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการเรียนรู้ นิยามใหม่ของการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การวัดและประเมินผลอย่างสร้างสรรค์ การเป็นหุ้นส่วนในการศึกษาของผู้เรียน และการเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอน

เอกสารอ้างอิง

Cowell, P. (2021). *COVID-19 has transformed education - here are the 5 innovations we should keep*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2021/02/covid-19-pandemic-higher-education-online-resources-students-lecturers-learning-teaching>

- Curtin, R. (2021). Reimagining higher education: the post-covid classroom. *Educause Review*. Retrieved from <https://er.educause.edu/articles/2021/4/reimagining-higher-education-the-post-covid-classroom>
- Greenstein, D. (2014). *4 trends that drive success in higher education*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2014/12/4-trends-that-drive-success-in-higher-education>
- Li, C., & Lalani, F. (2020). *The covid-19 pandemic has changed education forever. This is how*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning>
- National Student Clearinghouse Research Center. (2020, November 12). *National student clearinghouse research center's monthly update on higher education enrollment*. Retrieved from <https://www.studentclearinghouse.org/nscblog/fall-2020-first-look-research-reveals-transfer-patterns-and-enrollment-challenges>
- Office of the Higher Education Commission, Ministry of Education. (2018). *Guidelines for promoting teaching quality management of teachers in higher education institutions*. Nonthaburi: Parbpim. Retrieved from http://www.bhes.mua.go.th/pdf/PSF_Book.pdf [in Thai]
-
- _____ . (2018). *20-Year National Higher Education Strategic Plan 2018-2037*. Bangkok: Prigwan Graphic. Retrieved from <http://www.mua.go.th/users/bpp/main/download/plan/plan20yrs.pdf> [in Thai]
- Østergaard, S. F., & Nordlund, A. G. (2019). *The 4 biggest challenges to our higher education model - and what to do about them*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/fourth-industrial-revolution-higher-education-challenges>
- Stewart, B., Khare, A., & Schatz, R. (2016). Volatility, uncertainty, complexity and ambiguity in higher education. In O. Mack et al. (Eds.), *Managing in a VUCA World*, (241-250). Cham: Springer.
- Waller, R. E., Lemoine, P. A., Mense, E. G., Garretson, C. J., & Richardson, M. D. (2019). Global higher education in a VUCA world: concerns and projections. *Journal of Education and Development*, 3(2), 73-83. doi:10.20849/jed.v3i2.613

